

ΤΑ ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΑ ΤΩΝ ΚΙΝΕΖΩΝ

I. Τα επώνυμα των Κινέζων

Η ιστορία (και μυθολογία) τού κινεζικού επωνύμου διαφέρει από αυτήν του ελληνικού. Ανάμεσα των αρχαίων Ελλήνων, κάτι που να μοιάζει με οικογενειακό επώνυμο φαίνεται μάλλον σαν προνόμιο των σημανόντων. Έτσι μιλάμε για τους Ατρείδες (απογόνους του Ατρέως), τους Ηρακλείδες (ωσαύτως του Ηρακλέους), τους Λαβδακίδες (ωσαύτως του Λαβδάκου) κλπ. Οι περισσότεροι άλλοι Έλληνες, όμως, συνήθιζαν να παίρνουν ως προσδιοριστικό τους το πατρώνυμο (π.χ. Πλάτων Αρίστωνος), αν και κάτι τέτοιο φυσικά δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ως επώνυμο διότι μεταβάλλεται από γενεά σε γενεά. Στην Κίνα, η ιστορία των επωνύμων ξεπερνάει τα (ήδη δυσεξερεύνητα) βάθη τού καταγεγραμμένου παρελθόντος της για να χαθεί στις μυθικές εποχές. Μυθολογείται πως πρώτος ο Κίτρινος Αυτοκράτωρ (黃帝 huáng dì), σε αμνημόνευτες εποχές, νομοθέτησε ώστε όλοι να πάρουν ένα οικογενειακό όνομα. Αυτός ο μύθος προσπαθεί, προφανώς, να εξηγήσει την προέλευση των επωνύμων. Αν όμως σκεφθούμε ότι ήδη από τα αρχαία χρόνια το ιδεόγραμμα «επώνυμο» (姓 xìng) έχει ως ρίζα το ιδεόγραμμα της γυναίκας (女 nǚ), τότε υποψιαζόμαστε ότι η καταγωγή της έννοιας του επωνύμου δεν τοποθετείται στην εποχή τής πατριαρχίας, αλλά ακόμα παλαιότερα, σε αυτήν της μητριαρχίας, τότε που οι άνθρωποι είλκαν την καταγωγή τους από την μητέρα και όχι από τον πατέρα. Φυσικά, όταν κυριάρχησαν οι άνδρες, τα παιδιά έπαιρναν το επώνυμο του πατέρα.

Ο κανόνας είναι ότι το κινεζικό επώνυμο είναι μονοσύλλαβο, τίθεται δε μπροστά από το μικρό όνομα. Στα

αρχαία χρόνια υπήρχε μία υποδήλωση κοινής βιολογικής προέλευσης, για αυτό και σε μία εποχή αποφευγόταν ο γάμος συνεπώνυμων ανθρώπων. Το «Βιβλίο των Τελετουργικών» (禮記·昏義·1) διασώζει αυτήν την πανάρχαιη αντίληψη: «Ο γάμος είναι η τελετουργία ένωσης δύο διαφορετικών επωνύμων με δεσμούς αγάπης». Παρότι σήμερα η συνεπωνυμία δεν δηλοί αναγκαστικά και βιολογική συγγένεια, επεβίωσαν κάποια επώνυμα που έχουν βαρεία επάνω τους την μνήμη των αρχαίων φατριών. Ένα από αυτά είναι το, περιέργως δισύλλαβο, dōngfāng (東方 «ανατολή»), το οποίο κατά την παράδοση φέρουν όσοι κατάγονται ευθέως από τους δύο θεούς που δημιούργησαν την ανθρωπότητα, τον Φου Σι (伏羲 fú xī) και την Νιού Βα (女媧 nǚ wā). Βεβαίως η βιολογική συνάφεια που υποδήλωναν τα επώνυμα δεν πρέπει να άργησε να αμβλυθεί, καθώς με το πέρασμα του χρόνου προέκυψαν και επαγγελματικά ή τέλος πάντων «μη βιολογικά» επώνυμα ή, εν πάση περιπτώσει, πλήθαιναν οι άνθρωποι. Το θαυμαστό είναι ότι, παρότι κάποια επώνυμα προέκυψαν αργότερα, υπάρχουν στην Κίνα άνθρωποι με πανάρχαια επώνυμα. Ένα τέτοιο είναι το 李 (lǐ, «δαμάσκηνο»), το οποίο κατά την παράδοση ήταν το επώνυμο του Λάο Τσε (περ. 6ος αι. π.Χ.) αλλά και της βασιλικής δυναστείας των Τανγκ (618 – 907 μ.Χ.). Από πολύ νωρίς πρέπει να προέκυψαν αυτά που θα λέγαμε «πολιτικά επώνυμα», τα οποία προέρχονται από αξιώματα και δεικνύουν την πολιτική οργάνωση της εποχής τους. Το ίδιο συνέβη και με ελληνικά επώνυμα όπως «Δούκας», «Στρατηγός» κλπ. Την ίδια εποχή τού Λάο Τσε και του Κομφου-

κίου λοιπόν, δηλαδή αυτή που λέγεται «Άνοιξη και Φθινόπωρο» (770 – 481 π.Χ.), φαίνεται πως επεκτάθηκε το (μάλλον προϋπάρχον) δισύλλαβο Gōng-sūn (公孫), το οποίο σημαίνει «εγγονός τού Δούκα». Αργότερα, κατά την δυναστεία Χαν (202 π.Χ. έως 9 μ.Χ. και 25 μ.Χ. – 220 μ.Χ.), φαίνεται πως διευρύνθηκε το επώνυμο Sīmǎ (司馬, «διοικητής ιππικού», «ιππώναξ»), το οποίο είναι και το επώνυμο του περίφημου ιστορικού Σίμα Τσιάν (司馬遷 sīmǎ qiān, 2ος αι. π.Χ.), οποίος στο έργο του κατέγραψε διάφορα γεγονότα και μύθους. Φυσικά το επώνυμο Σίμα και πολλά παρόμοια μπορούν τυπολογικά να εντοπισθούν μέχρι και τις δυναστείες τόσο των δυτικών όσο και των ανατολικών Τζόου (1046 – 256 π.Χ.). Ο ρους τής Ιστορίας και η δημογραφική ανάπτυξη της Κίνας απέδειξαν ότι όλοι οι άνθρωποι, βασιλείς ή στρατιώται, είμαστε ίσοι: βασιλικά επώνυμα, των οποίων η χρήση απαγορευόταν στο φεουδαρχικό σύστημα, σήμερα είναι πάγκοινα. Η συνεπωνυμία από πάρα πολύ νωρίς έγινε ένα συχνό και συνηθέστατο συμπτωματικό φαινόμενο, το οποίο συχνά χρησιμοποιήθηκε καταλλήλως: ήδη κατά την άνοδό τους το 618, οι Τανγκ ισχυρίστηκαν ότι ήταν απόγονοι του (ήδη νεκρού από χιλιετίας τότε) Λάο Τσε. Φυσικά ο ισχυρισμός των Τανγκ δεν είναι και τόσο τεκμηριωμένος και τούτη η προσπάθεια σύνδεσης με τον μεγάλο φιλόσοφο μόνον πολιτική σκοπιμότητα εξυπηρετεί. Ότι συνέβη με το επώνυμο Λη, πάντως, συνέβη και με το βασιλικό επώνυμο Tāng (唐): κι εκείνο με τον καιρό αποσυνδέθηκε από τους στενούς όρους τής βιολογικής συγγένειας με την οικογένεια των ηγεμόνων.

Σήμερα είναι ευνόητον ότι το να λέγεται κανείς Λη δεν σημαίνει ότι είναι απόγονος του Λάο Τσε, και ομοίως αν λέγεται κανείς Τανγκ. Στην αρχαία Ελλάδα για πολλούς λόγους ο τόπος είχε ακόμα μεγαλύτερη σημασία για την ταυτότητα. Ένας είναι ότι, ελλείψει επωνύμων, η συγγένεια ή η συνάφεια προσδιοριζόταν μάλλον γεωγραφικά. Αυτό γίνεται φανερό σε νομίσματα ορισμένων πόλεων: παρότι οι φυλές των Αθηνών αρχικά ήταν πολλές, το τετράδραχμο ήταν κοινό και είχε την συντομογραφία «ΑΘΕ». Ομοίως, «ΡΟΔΙΟΝ» ανέγραφε της Ρόδου, «ΤΕΝΕΔΙΩΝ» της Τενέδου κλπ. Και πάλι, τα ζεύγη συνονόματων ανδρών συχνά δεν τα ξεχωρίζουμε με το πατρώνυμό τους, αλλά με την καταγωγή τους: Ζήνων ο Ελεάτης vs. Ζήνων ο Κιτιεύς, Απολλώνιος ο Ρόδιος vs. Απολλώνιος ο Τυανεύς κλπ. λέμε. Αυτό ενίοτε επεκτείνεται και σε πρόσωπα μοναδικά (π.χ. Επιμενίδης ο Κρης). Αυτή η τελείως ελληνική συνήθεια, την οποίαν ένας ξένος δεν μπορεί να ερμηνεύσει δίχως γνώση τού ελληνικού πολιτισμού, είναι ένα από τα αίτια της γνωστής παρανόησης που γεννήθηκε με το «Αλέξανδρος ο Μακεδών».

Πολλά νεοελληνικά επώνυμα, όπως τα νεότερα «Ξηρομερίτης», «Χιώτης», «Κρητικός» κλπ., προέρχονται κι αυτά από τοπωνύμια και κρύβουν αυτήν την πανάρχαιη σύνδεση ταυτότητας και γεωγραφίας. Στην Κίνα, επώνυμα γεωγραφικής εμπνεύσεως είναι μάλλον σπανιότερα, αλλά δείχνουν ότι κι εκεί η γεωγραφική καταγωγή δεν παραγνωριζόταν. Ένα εξ αυτών είναι το επώνυμο 令狐 (líng hú), το οποίον προέρχεται από όνομα αρχαίας πόλεως. Τέτοια επώνυμα, ιδίως όταν το μέρος από το οποίο προέρχονται έχει καταστραφεί, συχνά παρουσιάζουν ιδιαίτερη πορεία στον χρόνο.

Το συγκεκριμένο πολλοί το απλοποίησαν στην πρώτη συλλαβή (令 líng), άλλοι δε στην δεύτερη. Η δεύτερη αυτή μερίδα

των ανθρώπων το απλοποίησε με το ομόηχο ιδεόγραμμα 胡 (hú), ίσως επειδή η δεύτερη συλλαβή (狐 hú) σημαίνει «αλεπού», δηλαδή ένα ζώο που γενικά θεωρείται δαιμονικό. Το δε Hú (胡) είναι και αυτό επώνυμο, το οποίον κατά την δυναστεία Χαν περιέγραφε ως όρος-ομπρέλλα πολυάριθμες (και συχνά άσχετες μεταξύ τους) μη-κινεζικές φυλές. Τούτη η απλοποίηση πρόκειται για μία ευρύτερη τάση που εκδηλώθηκε, να απλοποιούν πολλοί τα επίθετά τους σε μονοσύλλαβα.

Αν κοιτάξει κανείς τα πρόσωπα των στρατιωτών τού πήλινου στρατού, θα παρατηρήσει ότι οι τεχνίτες τους εργάστηκαν με τεράστιο ζήλο για να απαθανατίσουν μία τεράστια ποικιλία χαρακτηριστικών: διάφορες κινεζικές και μη φυλές φυλάσσουν τον πρώτο αυτοκράτορα της Κίνας. Ήδη, λοιπόν, από την εποχή τού αυτοκράτορα Τσιν (秦始皇 qín shǐ huáng, 3ος αι. π.Χ.), οι επαφές με άλλους λαούς, όπως μας πληροφορούν οι ιστορικοί της εποχής, ήταν έντονες. Αντίθετα από ό,τι μπορεί να νομίζουμε εμείς, οι πολιτισμοί (του ελληνικού μη εξαιρουμένου) πάντοτε συνομιλούσαν μεταξύ τους. Κι έτσι στο κινεζικό επωνυμολόγιο προστέθηκαν και μη τυπικά επώνυμα, εάν τουλάχιστον ως τυπικό θεωρήσουμε το μονοσύλλαβο. Αντιστοίχως, το ελληνικό επωνυμολόγιο έχει και αυτό εμπλουτισθεί με ξενικής προελεύσεως επώνυμα. Έτσι, ανά τους αιώνες την θέση τους στο κινεζικό επωνυμολόγιο βρήκαν και διάφορα μη-Χαν επώνυμα, όπως κάποια ουννικά [αν ισχύει η ευρεία παραδοχή πως οι Σιόνγκ Νου (匈奴 xīōng nù) ήταν οι Ούννοι], μαντζουριανά, μογγολικά ή ακόμα και τουρκικά. Φυσικά αυτά δεν αντιπροσωπεύουν παρά μία μικρή μερίδα του σημερινού πληθυσμού της Κίνας, αλλά η ενασχόλησή μας με αυτά προσφέρει μία καλή ματιά στην ιστορία της Κίνας.

Στην περιοχή βορείως της Κίνας

λαοί εμφανίζονταν και μετανάστευαν τόσο συχνά, που ένας χάρτης των μετακινήσεών τους θα προκαλούσε ζάλη. Ζάλη θα προκαλούσε και η απεικόνιση των περίπλοκων πολιτικών σχέσεων μεταξύ τους, οι οποίες περνούσαν από την σύρραξη στην συνεργασία σε πολύ μικρά διαστήματα. Εξ αυτών των λαών κάποιοι κατέλιπαν ως δυστέκμαρτα ίχνη ορισμένα επώνυμα και κάποιες λέξεις.

Για παράδειγμα, οι Γιούε Τζι (月氏 yuè zhī), λαός σχετικά μη επιθετικός που συχνά προμήθευε τους Κινέζους με νεφρίτη, κατατροπώθηκαν από τους Σιόνγκ Νου (Ούννους;) το 176 π.Χ. και άρχισαν να εγκαταλείπουν αθρόα την περιοχή.

Περίπου μισό αιώνα αργότερα, οι Σιόνγκ Νου επιτίθενται στην Κίνα. Τούτο έφερε ένα ντόμινο απρόβλεπτων εξελίξεων.

Οι επικρατήσαντες Σιόνγκ Νου μετανάστευσαν και αυτοί, κι αν δεχθούμε πως είναι οι Ούννοι, τότε κάλυψαν την τεράστια απόσταση που χωρίζει την στέππα της Ασίας από την δυτική ρωμαϊκή αυτοκρατορία. Έτσι, πιθανώς ήταν οι Σιόνγκ Νου αυτοί που κατέλιπαν επίθετα όπως Αρτζού (尔朱 ěrzhū). Τα επίθετα των μεταναστευσάντων λαών προσαρμόσθηκαν στην δομή αλλά και την προφορά τής Κινεζικής τόσο πολύ, που ενίοτε είναι δύσκολο να πούμε τί σημαίνουν στην ουννική ή τέλος πάντων στην γλώσσα αρχικής προελεύσεώς τους. Αλλά επώνυμα είναι μάλλον γνωστότερης προελεύσεως.

Ένα παράδειγμα είναι το Ασινά (阿使那 āshǐnà), το οποίον μάλλον έφεραν οι τουρκικές φυλές όταν εγκαταστάθηκαν στον τόπο που άφησαν οι Ούννοι και οι Γιούε Τζι. Πρέπει δε να συνδέεται με την Ασενά, την λύκαινα-προμήτορα των Göktürk. Κάπου μέσα σε αυτόν τον κυκεώνα βρίσκονται και οι Μογγόλοι και πολλοί άλλοι λαοί, και βεβαίως και τα επώνυμά τους. Άλλα μη-Χαν επώνυμα απορροφήθηκαν μέσω των πολιτικών διεργασιών, ανάλογα με την καταγωγή των εκάστοτε αρχόντων.